

11

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
ТА
БІБЛІОГРАФІЯ**

ХАРКІВ

1971

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР

**БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО
ТА
БІБЛІОГРАФІЯ**

МІЖВІДОМЧИЙ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ
ЗБІРНИК

ВИПУСК 11

Редакційно-видавничий відділ
Книжкової палати УРСР
Харків — 1971

Михайло Ілліч Ясинський

П'ять років тому, 12 травня 1967 р., помер український радянський бібліограф, один із зачинателів бібліографічної справи і науки в УРСР Михайло Ілліч Ясинський.

М. І. Ясинський народився 21 листопада 1889 р. в Києві, вищу освіту одержав ще до Великої Жовтневої революції в місцевому університеті. На початку 20-х років він працював у фундаментальній бібліотеці «Кам'янець-Подільського державного університету, створеного під час громадянської війни, а потім повернувся до Києва на роботу до Всенародної бібліотеки України (тепер Центральна наукова бібліотека АН УРСР), з якої співробітничав понад десять років.

З Всенародною бібліотекою України пов'язаний один із найбільш плідних періодів в його науково-бібліографічній діяльності. Тут він завідував відділом Україніка («Українка»), вів щорічні огляди бібліографічної роботи, керував складанням покажчиків, написав велику кількість праць з питань теорії, історії, методики і організації бібліографії, займався підготовкою наукових кадрів в аспірантурі бібліотеки.

Характерною для теоретико-бібліографічних виступів М. І. Ясинського тих років є його рецензія на дослідження відомого російського книгознавця М. Куфаєва «Книга як поняття й предмет науки та бібліографія, як документальна наука про книгу». Рецензент критично підійшов до пропонованих М. Куфаєвим визначень книги і бібліографії, до його системи книгознавчих дисциплін і висловлювань про межі бібліографічної роботи. Він цілком слушно зазначив деякі серйозні недоліки теорії М. Куфаєва, хоч і не зміг розібратися в її ідеалістичній суті. Найбільш значною помилкою автора М. І. Ясинський вважав розгляд бібліографії та книги поза читачем. Йому не подобалося й те, що куфаєвська система книгознавчих дисциплін обминула бібліотекознавство, яке «всеїну свою працю організує на знанні читача»¹.

М. І. Ясинський високо оцінював роль бібліографії у житті суспільства. На його думку, бібліографічна інформація потрібна

¹ «Записки історично-філологічного відділу ВУАН», 1926, кн. 7-8, с. 525.

всім, хто користується книгою. Розуміючи бібліографію як спеціальну ділянку людської праці і одночасно як прикладну наукову дисципліну, що є складовою частиною книгознавства, він разом з тим був проти обмеження завдань бібліографії лише допомогою книгознавцям.

В рецензії на працю М. Куфаєва М. І. Ясинський торкався також питання про особливості оцінки творів друку з точки зору бібліографа, історика літератури і критика, але його твердження про те, що бібліографії належить «загальна характеристика твору», а науковій критиці та історії літератури «фахова науково-дослідча оцінка твору»¹, недостатньо переконливі.

Згідно з поширеною в першій половині 20-х років бібліографічною термінологією М. І. Ясинський дотримувався поділу бібліографії на практичну і теоретичну. Практичну бібліографію він пов'язував з описом і оцінкою творів друку та складанням бібліографічних посібників; до неї зараховувалися ним не лише бібліографічні покажчики і списки, а й огляди, рецензії, картотеки і каталоги. Щодо теоретичної бібліографії, то вона розглядалася як узагальнення бібліографічного досвіду, визначення методів бібліографічної роботи і була представлена працями з теорії, методики, організації та історії бібліографії.

М. І. Ясинський негативно ставився до вживання недостатньо точних бібліографічних термінів (напр., «бібліографія об'єктивного опису», «суб'єктивна бібліографія» та інші). Окремі терміни пояснюються в його працях. Цікаві його зауваження щодо понять «українознавча бібліографія» та «краєзнавча бібліографія»: перша є бібліографією літератури про Україну в цілому, друга — бібліографією про окремі частини України. Для бібліографії місцевого друку він застосовував термін «краєва бібліографія», а для галузевої — «спеціальна», проте останній термін мав у нього і ширший зміст. М. І. Ясинський справедливо підрозділяв біобібліографію на «персональну» («індивідуальну») та «загальну» («колективну»), але навряд чи можна згодитися з ним, коли він зараховує до біобібліографії всі персональні покажчики, незалежно від наявності в них бібліографічної довідки². Помилковою була його пропозиція покласти в основу поділу бібліографії на види і типи перш за все характер охоплення матеріалу³.

М. І. Ясинський послідовно виступав за тісний зв'язок бібліографії з актуальними потребами життя. Він підкреслював, що бібліографічне знання не є незмінним, придатним до всіх часів, воно має прикладний, допоміжний характер «і тому примушене свої норми пристосовувати до вимог життя...»⁴.

Як Л. Н. Троповський та інші радянські бібліографи,

¹ «Записки історично-філологічного відділу ВУАН», 1926, кн. 7—8, с. 524.

² Див.: «Бібліологічні вісті», 1930, № 1, с. 35—36.

³ «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1927, № 1, с. 68.

⁴ «Україна», кн. 40, 1930, березень-квітень, с. 130.

М. І. Ясинський не бачив принципової різниці між реєстраційною, науковою, так званою «чистою» бібліографією, та бібліографією «практичною», бібліотечною, рекомендаційною і не намагався протиставляти їх одну одній, як це нерідко робилося у вітчизняній бібліографічній пресі до половини 20-х років.

Його турбувало питання визначення наукових основ рекомендаційної бібліографії. Це був період захоплення радянських бібліотекарів та бібліографів бібліопсихологією М. О. Рубакіна. Не заперечуючи необхідності використання психології в бібліотечно-бібліографічній роботі, М. І. Ясинський разом з тим вважав, що індивідуалізований психологічний експеримент М. О. Рубакіна ускладнює обслуговування читачів. В умовах того часу, на його думку, більш реалістичною і практично здійсненою була пропозиція проф. Д. А. Балики, яка полягала у висовуванні на перше місце в роботі з читачем педагогіки. Педагогіку повинна взяти на своє озброєння й рекомендаційна бібліографія, яка відіграє чималу роль в ідеологічному виховуванні масового читача.

М. І. Ясинський чітко уявляв собі головні завдання, що стояли перед українською радянською бібліографією в 20-ті роки. В статті «Бібліографія української бібліографії» він сформулював їх так: 1) організоване охоплення поточної друкованої продукції та літератури за минулі роки, 2) інформація про найважливіші здобутки світової думки і 3) обслуговування широких верств радянського суспільства, бажаючих поглибити свою освіту або підвищити кваліфікацію. До здійснення кожного із завдань залучаються відповідні види бібліографії: обліково-реєстраційна, критична і рекомендаційна.

Бібліограф надавав великого значення поточній реєстрації всіх творів друку, які виходили в республіці. Він закликав Книжкову палату УРСР зайнятися бібліографуванням журнальних статей за багато років до того, як це почало здійснюватися на Україні. Цілком вірною була його думка про включення в «Літопис журнальних статей УРСР» різноманітного наукового і науково-популярного матеріалу незалежно від його українознавчого змісту.

Одночасно М. І. Ясинський виявляв інтерес до позареспубліканської друкованої продукції. Про це свідчить складений ним бібліографічний список «Особні книжки українською мовою і про Україну, що їх видано в БРСР і РРФСР 1927 р.». Радячи українським радянським бібліографам «планово й регулярно бібліографувати ту літературу українською мовою й літературу, що змістом стосується до України, яка виходить за межами УРСР»¹, він попереджав їх про труднощі роботи із закордонними виданнями.

М. І. Ясинський зарекомендував себе й як обізнаний бібліограф-методист. Його не задовольняли тогочасні праці з методики

¹ «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1930, № 4, с. 43.

бібліографічної роботи («Методы составления библиографических указателей» О. Г. Фомина і «Курс бібліографії» німецького бібліографа Г. Шнейдера), написані майже виключно в загальному плані. Він вказував, що методика бібліографії принесе користь лише тоді, коли буде розглядати бібліографічні процеси у тісному зв'язку з типом бібліографічного посібника, з його цільовим та читацьким призначенням, а також з урахуванням матеріалу, який бібліографується (книги, графіка, ноти та інше).

М. І. Ясинський спеціально розробляв методику бібліографії для наукової мети. В своїх статтях «Індивідуальна бібліографія» і «Шевченківська бібліографія та її завдання» він висвітлив питання добору, опису, анотування, розміщення матеріалу в персональних покажчиках.

Автор вважав, що в персональну науково-допоміжну бібліографію включатимуться різні групи друкованої продукції: книги, брошури, статті, графіка тощо, все, що потрібно досліднику. Але слід розмежувати роботу над цими матеріалами — в першу чергу розробляється бібліографія творів діяча і літератури про нього, а потім окремо бібліографія іконографічного, музичного та іншого матеріалу.

Доцільно розмежувати роботу бібліографа також над картотекою і покажчиком. Якщо при складанні картотеки бібліограф намагається охопити існуючу літературу з максимальною повнотою, то при підготовці покажчика він зобов'язаний зробити необхідний бібліографічний добір. Останнє стосується передусім літератури про діяча. Немає рації заносити до бібліографії другорядний і зайвий, з точки зору науки, матеріал — згадки, зауваження, оголошення, деякі ювілейні виступи та інше; це полегшить користування покажчиком. В той же час бібліограф зареєструє всі твори діяча, про якого складається покажчик, незалежно від їх розміру та характеру, а із різних публікацій кожного твору відкине лише деякі передруки (наприклад, з хрестоматій і газет).

Постановка М. І. Ясинським питання про добір матеріалу в персональній бібліографії для наукової мети йшла в розріз з традиційним поглядом на науково-допоміжну бібліографію як на бібліографію вичерпну, відзначалася новизною.

М. І. Ясинському належать цікаві висловлювання про два види точності у бібліографічному описі — про графічну (копіювання шрифту і т. д.), яка вживається головним чином в книгознавчій бібліографії, і звичайну бібліографічну (передавання вірогідних відомостей про книгу). Заслужовують на увагу також його пропозиція про застосування групових анотацій і міркування щодо розміщення матеріалу в персональних науково-допоміжних покажчиках. Бібліограф радив складачам поєднувати хронологічне розміщення творів друку з систематичним (за жанрами, тема-

тикою), але він категорично заперечував необхідність формального відокремлення книг від статей.

Методичні вказівки М. І. Ясинського й досі використовуються працівниками наукових бібліотек. Його стаття «Індивідуальна бібліографія» зазначена у списку основної літератури з методики науково-допоміжної бібліографії, вміщеному у виданні Бібліотеки Академії наук СРСР «Практическое пособие по составлению ретроспективных библиографических указателей научной литературы» (Л., 1969).

М. І. Ясинський поклав початок синтетичному вивченню історії української бібліографії. Його першою спробою в цій ділянці була стаття «Головні моменти з історії української бібліографії», написана за дорученням Всенародної бібліотеки України.

Всенародна бібліотека України, приступаючи до планової бібліографічної роботи, мала потребу у підбиванні підсумків бібліографічної діяльності на Україні за весь попередній період. Розроблення історії української бібліографії вона розглядала як одне з першочергових завдань. Проте на той час ще не існувало необхідних передумов для розв'язування цієї проблеми.

В своїй статті М. І. Ясинський розповів про моменти з історії організації бібліографічної справи на Україні (в 20-ті роки це питання було особливо актуальним і практично важливим), охарактеризував стан теорії бібліографії в республіці та на закінчення подав орієнтовний список українських бібліографічних покажчиків, створених до і після революції (264 назви). У цьому списку переважали загальні і спеціальні бібліографічні покажчики та огляди видань українською мовою, а також посібники з краєзнавчої бібліографії. Українознавча та персональна бібліографії були представлені в основному післяреволюційними працями. Не ввійшли видання універсальної бібліографії, випущені на Україні, книготорговельні та видавничі каталоги, покажчики до періодики і деякі інші. Складач перерахував у списку все істотне, що було в українській бібліографії з погляду бібліографічного джерелознавства, виділив її головних діячів і навіть зробив висновки щодо окремих видів бібліографії. Історичний підхід автора до бібліографічних явищ виявився в цій праці недостатнім.

Пізніше в статті «До характеристики М. Ф. Комарова як бібліографа», присвяченій з'ясуванню громадського значення діяльності відомого українського бібліографа, М. І. Ясинський торкнувся питання про предмет і обсяг історії української бібліографії. Говорячи про врахування різних принципів при визначенні бібліографічного матеріалу, який слід вивчати, він цілком справедливо твердив, що «... головну частину матеріалу для історії української бібліографії будуть складати ті бібліографічні праці, що виходили й виходять на території етнографічної України»¹. В ос-

¹ «Україна», кн. 38, 1929, грудень, с. 71.

новному вірними були також його міркування про те, що «...початок української бібліографії природно ув'язати з найдавнішим українським письменством» і що бібліографічні спроби давніх часів є лише матеріалом, вступом до історії національної бібліографії українського народу¹.

Наприкінці 1929 р. М. І. Ясинський склав програму з історії української бібліографії для аспірантів Всенародної бібліотеки України², в якій охопив фактичний матеріал, починаючи від давнини по перше післяжовтнєве десятиліття включно, застосував свою періодизацію бібліографічних явищ, подав стислі характеристики періодів. Автор дотримувався однобічного підходу до української бібліографії — остання розглядалася лише в зв'язку з українським національним і культурним рухом, незалежно від класової боротьби народу. Це був істотний методологічний недолік, але в 20-ті роки він зустрічався в працях й інших дослідників української бібліографії (наприклад, у М. А. Годкевича). На той час радянські бібліографи ще не виробили марксистсько-ленінського розуміння процесів розвитку бібліографії.

В 20-ті роки М. І. Ясинський брав активну участь в обговоренні організаційних питань бібліотечної та бібліографічної роботи на Україні. У 1929 р. він виступав на Першій конференції наукових бібліотек УРСР з доповіддю про створення краєзнавчих центрів в наукових бібліотеках і про організацію бібліографії продуктивних сил. Цей його виступ відзначався ясним розумінням вимог життя, завдань радянського краєзнавства і ролі бібліотек у краєзнавчому русі.

Бібліограф справедливо твердив, що у краєзнавчу роботу повинні втягнутися всі без винятку бібліотеки України — великі і невеличкі, наукові і масові. Однак, урахувавши недостатню краєзнавчу озброєність масових бібліотек (незадовільність краєзнавчих книжкових фондів, незначну кількість масової літератури з краєзнавства, невідготовленість бібліотекарів до планової і систематичної краєзнавчої роботи), він радив обмежитися на перших порах упорядкуванням краєзнавчої діяльності наукових бібліотек.

М. І. Ясинський висловився за створення зональних краєзнавчих бібліотечно-бібліографічних об'єднань з центрами в наукових бібліотеках. Перед центрами зональних об'єднань він ставив завдання організації та регулювання краєзнавчої роботи в межах зони (виявлення бібліотек, розподілення між ними обов'язків, керівництво окремими роботами, скликання та проведення краєзнавчих бібліотечних нарад). Практичним здійсненням цих завдань, на його думку, міг зайнятися бібліотекар-краєзнавець. Цю

¹ «Україна», кн. 38, 1929, грудень, с. 71.

² Ясинський М. Програма для аспірантів ВБУ. Історія української бібліографії. К., 1929. 17 с. (На друк машинці).

посаду доповідач пропонував запровадити в кожній науковій бібліотеці України.

Виходячи з вимог життя, які висувували на порядок денний індустріалізацію країни, М. І. Ясинський закликав наукові бібліотеки приділяти першочергову увагу в своїй краєзнавчій бібліографічній роботі бібліографії продуктивних сил — її слід розробляти не по адміністративних районах, а по природно-економічних.

Багато з цих висловлювань є актуальними й тепер. Вони не могли бути реалізовані у середині 20-х років і тому не знайшли відображення в резолюціях конференції. В той час тільки що починалося здійснення нового економічного районування на Україні і державне будівництво на місцях ще не було поставлене на твердий ґрунт.

М. І. Ясинський цікавився також питаннями організації українського бібліографічного репертуару, враховуючи реальні можливості, хоч зустрічалися в них й окремі помилки (наприклад, невірним було його твердження про те, що галузеву бібліографію слід розробляти лише після створення репертуару)¹.

Він не був згоден з тими бібліографами, які ставили знак рівності між українським бібліографічним репертуаром і українською бібліографією, переконливо пояснював їм, що українська бібліографія — це вся бібліографічна робота, яка ведеться на Україні, а репертуар є лише частиною її. Його не влаштовувало й вузьке тлумачення українського репертуару як бібліографії літератури про Україну. М. І. Ясинський вважав, що національний бібліографічний репертуар охоплює друковану продукцію не тільки за змістом, а й за місцем видання, складання його потребує багато часу. Солідаризуючись з чеським бібліографом Л. Живним, він писав про доцільність створення такого репертуару, який включав би лише загальну літературу, нагадуючи за змістом загальні енциклопедії. В майбутньому можна було б перейти до підготовки докладних галузевих випусків — додатків до репертуару. На його думку, цей план відповідав практичним можливостям, був дешевим і легким для виконання.

Постійною увагою М. І. Ясинського користувалася українська бібліографія другого ступеню. За його безпосередньою участю в 1927 р. був розроблений проєкт складання цієї бібліографії. Бібліограф прокоментував свій проєкт у статті «Бібліографія української бібліографії». Він вимагав максимально повного охоплення бібліографічних матеріалів — окремо виданих, при книжкових і внутрішньо-журнальних, не лише друкованих, а й неопублікованих, не тільки покажчиків, а й каталогів і картотек окремих бібліотек і приватних осіб. В першу чергу пропонувалося зареєструвати праці, що з'явилися на території республіки будь-якою

¹ «Україна», кн. 41, 1930, травень-червень, с. 208.

мською. Після цього можна було зайнятися виявленням й описом позареспубліканської бібліографічної продукції: покажчиків та інших матеріалів, виданих українською мовою, присвячених Україні або створених українцями. Роботу передбачалося зосередити в бібліотеці з найбільшими бібліографічними фондами. Відомості про видання, яких не вистачало, надсилалися з місцевих бібліографічних центрів. В дальшому встановлювалися зв'язки з бібліотеками Москви, Ленінграда, а також із закордонними бібліографічними центрами.

Протягом 1926—1929 рр.¹ М. І. Ясинський вів щорічні огляди бібліографічної роботи на Радянській Україні, до яких додавав списки бібліографічних покажчиків. Ці його праці й досі не втратили своєї науково-бібліографічної цінності. В оглядах розповідалось про бібліографічну діяльність окремих установ, закладів і організацій, про урядові заходи в галузі бібліографії, про виступи з питань теорії, методики, організації та історії бібліографії, про бібліографічні покажчики, про стан бібліографічної періодики, освіти та інше. Огляди містили у виносках велику кількість посилань на літературу, згадувану в тексті. Щорічні списки бібліографічних покажчиків склалися на підставі обов'язкового примірника Всенародної бібліотеки України. В них реєструвалися окремі видання (не лише покажчики, а й видавничі каталоги, бібліографічна періодика), прикнижкові і журнальні публікації, що з'явилися українською і російською мовами в межах УРСР і були створені «внаслідок спеціально-бібліографічного завдання, за яке брався автор-складач»². Починаючи з другого випуску до бібліографії потрапили також рецензії на бібліографічні покажчики. Не ввійшли списки використаних джерел, газетний бібліографічний матеріал та деякі інші праці.

Огляди М. І. Ясинського були значним внеском в розвиток української радянської бібліографії другого ступеня. Сучасні бібліографи можуть почерпнути чимало корисного для своєї роботи в цьому досвіді.

Майже всі відомі праці М. І. Ясинського були створені за порівняно короткий строк — в 20-ті — на початку 30-х років. В наступні роки бібліограф рідко виступав у пресі. Але його діяльність в області культури продовжувалася. Деякий час він працював у Політвидаві України, а в післявоєнний період повернувся до бібліотечно-бібліографічної роботи — завідував відділом бібліографії Наукової бібліотеки Київського університету, очолював редакцію бібліографії Української Радянської Енциклопедії.

У 1964 р. Головна редакція Української Радянської Енциклопедії відзначила 75-річчя з дня народження М. І. Ясинського і

¹ Щорічник «Бібліографія на Радянській Україні 1929 року» залишився не надрукованим, він призначався для № 5 «Журналу бібліотекознавства та бібліографії», який не вийшов у світ.

² «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1927, № 1, с. 72.

50-річчя його культурно-освітньої та науково-бібліографічної діяльності. Як повідомляла у ті дні газета «Літературна Україна», на вечорі ювіляра з коротким вступним словом виступив головний редактор УРЕ, академік АН УРСР М. П. Бажан, який відзначив «плідну діяльність М. Ясинського в розвитку соціалістичної культури, у створенні Української Радянської Енциклопедії»¹.

В останні роки свого життя М. І. Ясинський виявляв чималий інтерес до питань історії української бібліографії. У 1965 р. в журналі «Радянське літературознавство» була надрукована його стаття «Михайло Комаров», яка познайомила читачів з невідомими матеріалами з архіву знаменитого бібліографа. Будучи тяжко хворим, М. І. Ясинський готував до видання у Книжковій палаті УРСР свою книгу про М. Ф. Комарова і в основному закінчив її. Залишилася не опублікованою також його велика рецензія на працю автора цієї статті «Розвиток бібліографії на Україні».

Науково-бібліографічна діяльність М. І. Ясинського заслугоує на дальше вивчення. Це — одна із цікавих сторінок в історії становлення й розвитку радянської бібліографії та бібліографічної науки на Україні.

СПИСОК ПРАЦЬ

Бюлетень фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського університету за липень 1920 р. — «Наше життя» [Кам'янець-Подільськ], 1920, № 2—3, с. 101—104.

До доповіді громадянина Ільїнського на Кам'янець-Подільському повітовому вчительському з'їзді (21—26.VII. 1920 р.) про «Організацію бібліотек». — «Наше життя» [Кам'янець-Подільськ], 1920, № 2—3, с. 58—62.

Матеріали до статистики фундаментальної бібліотеки Кам'янець-Подільського університету (травень — червень 1920 р.). — «Наше життя» [Кам'янець-Подільськ], 1920, № 2—3, с. 65—78.

Рец. на кн.: Федоріва О. І. Робота з дітьми в бібліотеці нового типу. Кам'янець-Подільськ, 1920. — «Наше життя» [Кам'янець-Подільськ], 1920, № 2—3, с. 63—64.

Рец. на постановку п'єси «Наталка Псалтатка» в Кам'янці 4 серпня 1920 р. — «Наше життя» [Кам'янець-Подільськ], 1920, № 2—3, с. 25—27.

До питання про початок української преси. (Про статтю В. Ігнатієнка «Історія української преси та її вивчення», вміщену в «Бібліологічних вістях», № 3, 1923 р.). — «Бібліологічні вісті», 1923, № 4, с. 43—46.

Олександр Аленич. [Некролог]. — «Червоний шлях» [Кам'янець-Подільськ], 1923, 28 квітня, № 77.

Шифр Кетера. — «Бібліологічні вісті», 1923, № 1, с. 26—30.

Бібліографічна робота відділу «Україніка» як завдання. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 2—3, с. 13—14. Підпис: М. Я.

Бібліотеки й архіви на Україні в їх краєзнавчій роботі по збиранню краєзнавчих друкованих матеріалів. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 6—7, с. 18—20.

¹ «Літературна Україна», 1964, 27 листопада.

До питання про сконцентрування й поширення українознавчої бази в роботі ВБУ. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 6—7, с. 10—14.

З питань книжкової культури. — «Нова книга», 1925, № 4—6, с. 44—45.

З'ясування українознавчих книжкових фондів. — «Зоря» [Дніпропетровськ], 1925, № 11, с. 19—20.

Краєзнавча робота Всенародної бібліотеки. — «Зоря», [Дніпропетровськ], 1925, № 7, с. 23—25.

Науково-дослідний інститут бібліотекознавства Всенародної бібліотеки України. — «Нова книга», 1925, № 7—8, с. 61—62.

Обсяг відділу «Україніка» ВБУ. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 1, с. 7—11. Підпис: М. Я.

Реальні можливості бібліотек в краєзнавчій роботі. — «Зоря», [Дніпропетровськ], 1925, № 5, с. 20—21.

Українська книжка як поняття. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 8—10, с. 16—20.

Чергова краєзнавча робота бібліотек. — «Зоря» [Дніпропетровськ], 1925, № 1, с. 21—22.

Історія українських бібліотек. [Рец. на кн.: Балака Д. Бібліотека в минулому. К., ДВУ, 1925]. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 6—7, с. 58—60.

Рец. на: «Бібліотечний журнал». — «Нова книга», 1925, № 7—8, с. 54—55.

Рец. на кн.: Drahn E. Pseudonyme von Autoren aus der Preichitlichen Bewegung Russlands in der Literatur des 19 und 20 Jahrhundert [Zentralblatt für bibliothekswesen. Leipzig, 1925, Januar, Heft]. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 2—3, с. 37—38.

Рец. на кн.: Куфаєв М. М. Книга як поняття й предмет науки та бібліографія як документальна наука про книгу. К., 1925. Окремий відбиток з «Бібліологічних вістей», № 1—2 за 1925 р. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 8—10, с. 61—63; також: «Записки історично-філологічного відділу ВУАН», 1926, кн. 7—8, с. 520—525.

Рец. на кн.: Маслова О. М. Рукописна книга. К., ДВУ, 1925. — «Бібліотечний журнал», 1925, № 8—10, с. 64—65.

Бібліотеки й охорона краєзнавчих матеріалів. — «Пролетарська правда» [Київ], 1926, 4 липня, № 151.

В справі української книгознавчої термінології. [Про доповідь М. І. Сагарди «Наші завдання щодо періодичної преси України». — «Бібліотечний журнал», 1926, № 2—3, с. 12—16. Підпис: М. Я.

Конференція наукових бібліотек УРСР й українознавча бібліотечна робота. — «Зоря» [Дніпропетровськ], 1926, № 15, с. 22—23.

Питання з теорії бібліографії на Першій конференції наукових бібліотек УРСР. — «Бібліотечний журнал», 1926, № 6—8, с. 5—12.

Створення в наукових бібліотеках України краєзнавчих осередків і організація бібліографії продукційних сил. — «Бібліотечний збірник», 1926, № 1, с. 68—78.

Бібліографічна робота на Радянській Україні в 1926 р. Бібліографія бібліографічних покажчиків за 1926 рік. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1927, № 1, с. 64—92. Є окремий відбиток: К., 1927. 31 с.

Бібліотечна справа на Радянській Україні. — «Зоря» [Дніпропетровськ], 1927, № 10—11, с. 65—70.

Головні моменти з історії української бібліографії. — «Бібліотечний збірник», 1927, № 3, с. 8—34. Є окремий відбиток: К., 1927. 29 с.

Іван Калинович. [Некролог]. — «Зоря» [Дніпропетровськ], 1927, № 12, с. 21.

Український книжковий фонд Всенародної бібліотеки України. — «Бібліотечний збірник», 1927, № 2, с. 54—65.

Рец. на кн.: Дубняк К. Матеріали сільськогосподарської бібліографії України. Т. 1, вип. 1. 1925 р. Х., «Рад. селянин», 1927. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1927, № 1, с. 146—147.

Рец. на кн.: Chwalewik E. Zbiory Polskie. Archiwa, Biblioteki, Gabinety Galerje Muzea i inne zbiory pamiatok przeszlosci w ojczyźnie i na obczyźnie T. 1, 2. Warszawa—Kraków, 1926. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1927, № 1, с. 148—149. Підпис: М. Я.

Бібліографічна комісія Української Академії наук і проблеми бібліографії на Україні. — «Культура і побут», 1928, 23 червня, № 25; також: «Зоря» [Дніпропетровськ], 1928, № 5, с. 26—27. Підпис: М. Я.

Б. бібліографія української бібліографії. — В кн.: Українська бібліографія. Вип. 1. Методологічний збірник. К., ВУАН, 1928, с. 107—123. Є окремий відбиток: К., 1928. 17 с.

Особні книжки українською мовою і про Україну, що їх видано в БРСР і РРФСР 1927 р. — «Україна», кн. 31, 1928, червень, с. 138—145.

Рец. на кн.: Матер'ялы до Беларускае бібліографіі. Т. 4. Етнографія. Менск, 1927. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1928, № 2, с. 133—134. Підпис: М. Я.

Рец. на кн.: Праці Одеської центральної наукової бібліотеки. Ч. 1. Одеса, 1927. — «Україна», 1928, № 4, с. 154—155.

Архивизация украинской книги. — «Вечерний Киев», 1929, 29 мая. Підпис: М. Я.

Бібліографія на Радянській Україні 1927 р. Бібліографія бібліографічних показників за 1927 рік. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1929,

До характеристики М. Ф. Комарова, як бібліографа. — «Україна», кн. 38, 1929, грудень, с. 65—72.

Бібліографія на Радянській Україні 1928 р. Бібліографія бібліографічних показників за 1928 рік. — «Журнал бібліотекознавства та бібліографії», 1930, № 4, с. 34—58. Є окремий відбиток.

Індивідуальна бібліографія. — «Бібліологічні вісті», 1930, № 1, с. 23—47. Шевченківська бібліографія та її завдання. — «Україна», кн. 40, 1930, березень—квітень, с. 113—132.

Рец. на кн.: Бібліографічний збірник. Бібліографія історії України, Росії та українського права, краєзнавства й етнології за 1917—1927 роки. Х., ДВУ, 1930. — «Україна», кн. 41, 1930, травень—червень, с. 205—209.

Рец. на кн.: Записки Українського бібліографічного товариства в Одесі. Ч. 1. Одеса, 1928. — «Україна», кн. 39, 1930, січень—лютий, с. 213—215.

Матеріали до бібліографії М. О. Скрипника. Х.-К., «Рух», 1932. 104 с. (Все-народна бібліотека України при ВУАН). В співавторстві з Ф. Максименком та інш.

Українознавча робота Всенародної бібліотеки України. — «Шлях освіти», 1934, № 11—12, с. 257—259.

[Бібліографія праць М. М. Боголюбова]. — «Наукові записки Київського університету», 1952, т. 11, вип. 7. — Математичний збірник, № 6, с. 119—127. В співавторстві з О. Д. Балабановим.

Енциклопедичний словник у видачній Брокгауза і Ефрона. — В кн.: Українська Радянська Енциклопедія. Т. 4. К., 1961, с. 504—505.

Михайло Комаров. (З минулого української бібліографії). — «Радянське літературознавство», 1965, № 11, с. 24—28.

Склав Ф. К. САРАНА